

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
КЛАСТЕРНО-МЕРЕЖЕВОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять

для здобувачів освітньо-наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 Економіка
усіх форм навчання

УДК 332.14:334.7](07)
М54

*Затверджено вченою радою ФЕУ,
протокол № 3 від 20.10.2020 р.,
згідно з рішенням кафедри менеджменту
та бізнес-адміністрування,
протокол № 1 від 31.08.2020 р.*

Упорядник: **Панкова Л.І.**, канд. екон. наук, доцент

Рецензент **Фінагіна О. В.**, д-р екон. наук, професор

М54 **Методологічні основи кластерно-мережевої моделі економіки :
Методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів освітньо-
наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка усіх
форм навчання [Електронний ресурс] / [упоряд. Л. І. Панкова] ;
М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. у-т. – Черкаси : ЧДТУ,
2020. – 28 с. – Назва з титульного екрана.**

Подано тематичний план дисципліни, зміст практичних занять з дисципліни «Методологічні основи кластерно-мережевої моделі економіки». Завдання відображають реальні ситуації, що можуть скластися в практиці регіонального менеджменту у напрямі формування кластерно-мережевої моделі економіки. Запропоновані завдання для практичної роботи, а також завдання для перевірки знань для аспірантів.

УДК 332.14:334.7](07)

Навчальне електронне видання
мережного використання

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КЛАСТЕРНО-МЕРЕЖЕВОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять**
для здобувачів освітньо-наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 Економіка
усіх форм навчання

В авторській редакції.

Комп'ютерна обробка *Т. А. Манжури*

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Мета та завдання навчальної дисципліни.....	6
2. Компетенції, що формуються після опанування дисципліни.....	7
3. Тематичний план дисципліни.....	8
4. Теми практичних (семінарських) занять.....	9
РОЗДІЛ 1	
Теоретичні основи кластерно-мережевої моделі економіки	
Практичне заняття 1. Тема: «Теорія кластерів в сучасному регіональному менеджменті».....	11
Практичне заняття 2. Тема: «Сучасні тенденції і механізми розвитку кластерів на державному та регіональному рівнях».....	11
Практичне заняття 3. Тема: «Світовий досвід кластерно-мережевої моделі розвитку економіки регіонів: економічні інтереси та пріоритети адаптації в Україні».....	13
Практичне заняття 4. Тема: «Досвід реалізації кластерної моделі регіонального розвитку в Україні».....	18
Практичне заняття 5. Тема: «Економічні інтереси формування кластерно-мережевої моделі економіки».....	18
РОЗДІЛ 2	
Методологічні засади формування кластерно-мережевої моделі економіки регіонів	
Практичне заняття 6. Тема: «Наукові підходи та методики ідентифікації кластерів в регіональному економічному просторі».....	19
Практичне заняття 7. Тема: «Методологія формування та розвитку інноваційної моделі регіональної кластерної політики».....	20
Практичне заняття 8. Тема: «Методичні аспекти визначення ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону».....	21
Практичне заняття 9. Тема: «Форсайт-дослідження кластерів економіки України».....	21
Практичне заняття 10. Тема: «Перспективи формування інноваційної моделі кластерної політики регіонів України».....	22
5. Питання для самоконтролю.....	23
Рекомендована література.....	25

ВСТУП

В останні десятиліття розвиток регіональної економіки обумовлений тенденціями глобалізації, територіальної локалізації, інтеграційними процесами, інноваційними векторами розвитку територій, вибором європейського курсу, що потребує новітніх механізмів активізації використання інноваційного потенціалу в межах регіональних економічних і кластерних систем.

Можливості безперервного вдосконалення регіональної економіки формуються за рахунок потенціалу зростання накопичених і залучених ресурсів, сучасних управлінських механізмів та інструментів регулювання процесів регіонального відтворення, стійкості відносно внутрішніх та зовнішніх впливів. Саме регіональні господарські комплекси є фундаментом системи національної економіки, що забезпечують безперервність процесів – виробництва, розподілу, обміну та споживання продуктів і послуг.

Залучення потенційних інструментів управлінського характеру у процеси стимулювання економіки – це одночасно умова, фактор і передумова збалансованості розвитку галузей, формування внутрішніх ринків, можливість просування на вітчизняних і світових ринках певної продукції у рамках спеціалізації з вектором забезпечення суспільного прогресу.

Цільові заходи регіональної політики повинні бути націлені на вирішення стратегічних завдань: формування інтегрованої платформи впливу на національну економіку за рахунок синергетичного поєднання знань, досвіду, ресурсів; розробка інструментарію ефективної взаємодії учасників процесу кластеризації на основі балансу інтересів з метою активізації їх включення в систему інноваційних відносин; формування і реалізація прогресивних напрямів інституціоналізації та системного розв'язання конфлікту економічних інтересів. Реалізація означених стратегічних завдань може бути здійснена за умови формування та реалізації кластерно-мережевої моделі економіки, переваги якої для ефективної інтеграції територій у світову економічну систему та оптимального, з точки зору глобальних трендів, використання ресурсів доведено досвідом багатьох країн світу.

Вивчення курсу «Методологічні основи кластерно-мережевої моделі економіки» дозволить майбутнім фахівцям опанувати необхідні системні знання в області регіональної економіки та регіонального менеджменту щодо формування кластерно-мережевої моделі економіки.

Програма вивчення навчальної дисципліни «Методологічні основи кластерно-мережевої моделі економіки» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії спеціальності 051 «Економіка».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретико-методологічні, методичні та організаційно-економічні аспекти кластерно-мережевої моделі економіки.

Міждисциплінарні зв'язки. Для кращого оволодіння знаннями та вміннями за дисципліною «Методологічні основи кластерно-мережевої моделі економіки» студенти мають на достатньому володіти базовими теоретичними і практичними знаннями за дисциплінами «Вступ до фаху», «Регіональний менеджмент», «Інформаційна економіка: теоретико-методологічні засади розвитку», «Регіональний ринок послуг», «Методологія Форсайт в економічних дослідженнях», «Галузевий менеджмент», «Управління трансформаціями економіки».

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета та завдання навчальної дисципліни. Метою викладання навчальної дисципліни «Методологічні основи кластерно-мережевої моделі економіки» є підготовка до самостійної науково-дослідної і викладацької діяльності, що передбачає опанування цілого ряду універсальних, загальних і конкретних професійних компетенцій формування кластерно-мережевої моделі економіки; набуття практичних навичок проектувати і здійснювати комплексні дослідження в сфері кластерно-мережевої економіки, в тому числі міждисциплінарні, на основі цілісного системного наукового світогляду з використанням знань в області історії і філософії науки.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Методологічні основи кластерно-мережевої моделі економіки» є надання аспірантам знань щодо:

1. Формування цілісного уявлення про зміст, особливості формування і напрями розвитку кластерно-мережевої моделі економіки;
2. Вивчення теоретико-методологічних аспектів формування кластерних моделей національних економік;
3. Формування чіткого розуміння кластерного підходу до формування територіально-галузевих комплексів;
4. Вироблення практичних навичок творчо вирішувати організаційні та виробничі завдання при впровадженні кластерного підходу розвитку регіональної економіки;
5. Формування навичок щодо адаптації та використання світового досвіду формування інноваційної моделі регіональної кластерної політики
6. Опанування науково-практичними методами при вирішенні проблем гармонізації та консолідації економічних інтересів використання потенціалу кластерної політики регіонів;
7. Опанувати навички моделювання процесів інвестування та комерціалізації інтелектуальних продуктів в кластерній економіці
8. розвиток аналітичного мислення при вирішенні конфліктів економічних інтересів щодо використання потенціалу кластерно-мережевої моделі економіки;
9. Виробити у аспірантів навички використання методичного інструментарію діагностування економічних інтересів та процесу кластеризації в реальному секторі регіональної економіки;
10. Формування знань, умінь та творчого підходу при організації та управлінні процесом смарт-спеціалізації як сучасного напрямку розвитку та функціонування кластерно-мережевої моделі економіки.

2. КОМПЕТЕНЦІЇ, ЩО ФОРМУЮТЬСЯ ПІСЛЯ ОПАНУВАННЯ ДИСЦИПЛІНИ:

- 1) вміння систематизувати, оцінювати та інтерпретувати дані, необхідних для формування територіально-галузевих комплексів;
- 2) здатність діагностувати економічні інтереси та їх конфлікти щодо використання потенціалу кластерно-мережевої моделі економіки;
- 3) оволодіння процесом формування системи організаційного та інформаційного забезпечення кластеризації;
- 4) навички виявляти та аналізувати іміджеві зрушення в соціальному та регіональному менеджменті в розрізі інноваційної кластеризації;
- 5) здатність оцінювати економічну ефективність управління комерціалізацією в підприємницьких структурах регіону;
- 6) вміння застосовувати інструменти гармонізації та консолідації економічних інтересів використання потенціалу кластерної політики регіонів;
- 7) здатність визначати пріоритетні напрями кластеризації на основі балансу інтересів та стратегії смарт-спеціалізації у регіонах;
- 8) навички ділового та наукового спілкування іноземною мовою
- 9) вміння застосовувати сучасні програмні продукти у процесі наукових досліджень.

Програма навчальної дисципліни складається з таких тем:

Тема 1 Теорія кластерів в сучасному регіональному менеджменті.

Тема 2. Сучасні тенденції і механізми розвитку кластерів на державному та регіональному рівнях.

Тема 3. Світовий досвід кластерно-мережевої моделі розвитку економіки регіонів: економічні інтереси та пріоритети адаптації в Україні.

Тема 4. Досвід реалізації кластерної моделі регіонального розвитку в Україні.

Тема 5. Формування відносин бізнесу із зовнішніми організаціями на засадах соціальної відповідальності.

Тема 6. Методологія формування та розвитку кластерів в регіональному економічному просторі.

Тема 7. Методологія формування та розвитку інноваційної моделі регіональної кластерної політики.

Тема 8 Методичні аспекти визначення ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону.

Тема 9. Форсайт-дослідження кластерів економіки України.

Тема 10. Перспективи формування інноваційної моделі кластерної політики регіонів України.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 години, 4 кредити ЄКТС.

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1 Теорія кластерів в сучасному регіональному менеджменті.

1. Наукові теорії і концепції в контексті формування теорії кластерів.
2. Відмінності у визначеннях кластера серед зарубіжних та вітчизняних дослідників.

Тема 2 Сучасні тенденції і механізми розвитку кластерів на державному та регіональному рівнях.

1. Роль держави в процесах кластеризації економіки.
2. Порівняльна характеристика дирижистської і ліберальної кластерних стратегій держави.
3. Ініціативи розвитку кластерних процесів: «зверху вниз», «знизу вгору», за змішаним варіантом.
3. Значення «неекономічних» і соціокультурних факторів у розвитку кластерів.
4. Механізм «потрійної спіралі» у розвитку територіальних кластерів.

Тема 3 Світовий досвід кластерно-мережевої моделі розвитку економіки регіонів: економічні інтереси та пріоритети адаптації в Україні.

1. Кластерний підхід в управлінні економікою різних держав (Італійська, Японська, Фінська, Північноамериканська, Індійсько-Китайська моделі формування кластерів).
2. Особливості програм підтримки територіальних кластерів в країнах Європейського союзу.
3. Кластерний підхід в управлінні економікою країн, що розвиваються.

Тема 4. Досвід реалізації кластерної моделі регіонального розвитку в Україні

1. Передумови формування в регіоні кластерів.
2. Спільні риси і відмінності моделі територіально-виробничих комплексів і кластерів.
3. Інноваційний потенціал розвитку територій як осередок концентрації і точки формування кластерних ініціатив.
4. Основні засади та проблеми реалізації кластерної моделі регіонального розвитку в Україні.

Тема 5. Економічні інтереси формування кластерно-мережевої моделі економіки

1. Експлікація теорії економічних інтересів в кластерній економіці.
2. Економічні інтереси використання потенціалу кластерної економіки в забезпеченні розвитку регіонів.
3. Конфлікти економічних інтересів в реалізації процесів кластеризації.

Тема 6. Методологія формування та розвитку кластерів в регіональному економічному просторі

1. Методичні аспекти ідентифікації кластерів у регіональній економіці.
2. Наукові підходи до ідентифікації кластерів з урахуванням регіональних особливостей кластероутворення в Україні.

Тема 7. Методологія формування та розвитку інноваційної моделі регіональної кластерної політики

1. Принципи та методичні підходи дослідження інноваційної моделі регіональної кластерної політики.
2. Інтеграція принципів кластерної політики в діяльність державних та регіональних органів влади.
3. Проблеми теоретико-методологічного забезпечення кластерної політики регіонів України.

Тема 8. Методичні аспекти визначення ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону

1. Система критеріїв і показників оцінки ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону.
2. Соціальна ефективність, економічна ефективність.

Тема 9. Форсайт-дослідження кластерів економіки України

1. Методологія Форсайт у дослідженні кластерних процесів.
2. Використання методу Делфі у виявленні кластерів у розвитку регіональної економіки.
3. Застосування методології сценарного планування та SWOT-аналізу у визначенні майбутнього вектору кластерних процесів.

Тема 10. Перспективи формування інноваційної моделі кластерної політики регіонів України

1. Потенціал кластерної політики в стимулюванні інноваційного розвитку регіонів.
2. Іміджеві зрушення в соціальному та регіональному менеджменті в розрізі інноваційної кластеризації.
3. Потенціал смарт-спеціалізації в розвитку кластерної політики та економіки регіонів України.

4. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

№ з/п	Тема заняття / Назва практичної роботи	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Теорія кластерів в сучасному регіональному менеджменті	1	-
2	Сучасні тенденції і механізми розвитку кластерів на державному та регіональному рівнях	1	1
3	Світовий досвід кластерно-мережевої моделі розвитку економіки регіонів: економічні інтереси та пріоритети адаптації в Україні	2	-
4	Досвід реалізації кластерної моделі регіонального розвитку в Україні	2	1
5	Економічні інтереси формування кластерно-мережевої моделі економіки	2	1
6	Методологія формування та розвитку кластерів в регіональному економічному просторі	2	1
7	Методологія формування та розвитку інноваційної моделі регіональної кластерної політики	2	-
8	Методичні аспекти визначення ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону	1	1
9	Форсайт-дослідження кластерів економіки України	2	1
10	Перспективи формування інноваційної моделі кластерної політики регіонів України	1	-

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КЛАСТЕРНО-МЕРЕЖЕВОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

Практичне заняття 1

Тема: «ТЕОРІЯ КЛАСТЕРІВ В СУЧАСНОМУ РЕГІОНАЛЬНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ»

Мета заняття: дослідити базові положення та еволюційні етапи теорії кластерів в сучасному регіональному менеджменті.

Питання

1. Що розуміють під кластером у регіональній політиці? Які загальні ознаки кластеру ви можете назвати? Назвіть основні підходи до визначення категорії «кластер» у західній та вітчизняній економічній науці.

2. У чому полягає сутність кластерного розвитку регіону? Чим зумовлена необхідність його забезпечення?

3. Охарактеризуйте чинники, які обумовили генезис теорій регіонального розвитку у другій половині ХХ ст.

4. Під впливом яких чинників відбувається генезис сучасних теорій кластерів в регіональному менеджменті?

5. У чому полягає сутність концепції регіональних інноваційних систем (РІС) в контексті формування теорії кластерів?

6. Які сучасні теорії кластерів Вам відомі? У чому полягають їх принципові відмінності?

7. Чому територіальна згуртованість є критерієм якості регіонального розвитку?

8. Охарактеризуйте суть міждисциплінарного підходу до аналізу регіонального розвитку.

9. Назвіть основні парадигмальні зміни сучасної економічної теорії, які найбільше впливають на розвиток регіональних досліджень та кластерної економіки?

Завдання. Слід підготуватися до обговорення проблемних питань.

Практичне заняття 2

Тема: «СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ І МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ
НА ДЕРЖАВНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ»

Мета заняття: проаналізувати сучасні тенденції та визначити механізми розвитку кластерів на державному та регіональному рівнях.

Питання

1. Охарактеризуйте роль держави в процесах кластеризації економіки.

2. Охарактеризуйте дирижистську і ліберальну кластерні стратегії держави.

3. Назвіть переваги та недоліки ініціатив розвитку кластерних процесів: «зверху вниз», «знизу вгору», за змішаним варіантом.

4. В чому полягає значення «неекономічних» і соціокультурних факторів у розвитку кластерів.

5. Механізм «потрійної спіралі» у розвитку територіальних кластерів

6. Назвіть основні напрями і механізми загальнодержавного регулювання регіонального розвитку України.

7. Чи існують перешкоди з боку органів державної та регіональної влади на шляху формування кластерних регіональних угруповань, започаткованих бізнесом та які не дозволяють йому розвиватися?

8. Обґрунтуйте, чи існує довіра між державою та бізнесом в Україні та ЄС?

9. Назвіть особливості інституціональної складової кластерної політики

Завдання. 2.1 Слід підготуватися до обговорення проблемних питань.

Завдання. 2.2.

1. Як в аспекті напрямів ініціації міжнародної інтеграційної взаємодії й її територіального охоплення можна охарактеризувати інституціональні форми інтеграції:

1 – відкриті прикордонні та приморські міста;

2 – вільні митні зони;

3 – європейські угруповання територіального співробітництва;

4 – єврорегіони;

5 – зони високих і нових технологій;

6 – зони вільної (безмитної) – торгівлі;

7 – зони переробки продукції; орієнтованої на експорт;

8 – кластерні структури;

9 – ланцюги доданої вартості;

10 – міжтериторіальне міжнародне співробітництво;

11 – науково-технічні зони і парки;

12 – об'єднання єврорегіонального співробітництва;

13 – прикордонне співробітництво;

14 – спеціальні експортні зони;

15 – транскордонне співробітництво;

16 – транскордонні інноваційні проекти;

17 – транскордонні партнерства;

18 – транскордонні промислові зони і парки;

19 – центри (комплекси) прикордонної торгівлі?

Заповніть відповідні графи табл. 1 .

Таблиця 1

Класифікація основних форм міжнародного інтеграційного співробітництва

Центр інтеграційної ініціативи/ територіальне охоплення	Глобальне	Міжрегіональне	Регіональне
Інтеграція зверху			
Поеднання			
Інтеграція знизу			

Практичне заняття 3

Тема: «СВІТОВИЙ ДОСВІД КЛАСТЕРНО-МЕРЕЖЕВОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ: ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ ТА ПРІОРИТЕТИ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ»

Мета заняття: проаналізувати світовий досвід кластерно-мережевої моделі розвитку економіки регіонів, визначити пріоритети адаптації в Україні

Питання

1. Охарактеризуйте спільні та відмінні риси Італійської, Японської, Фінської, Північноамериканської, Індійсько-Китайської моделей формування кластерів.

2. У чому виявляється вплив інформаційної революції на розвиток європейських регіонів? Як відбувається формування інформаційної економіки в ЄС? Який вплив інформаційної політики на розвиток кластерної економіки?

3. Які причини визначають безальтернативність інноваційної моделі регіонального кластерного розвитку на шляху забезпечення лідерства регіонів? У чому полягає суть інноваційної політики ЄС?

4. Що являє собою концепція сталого розвитку? Якими були передумови її виникнення та якими є, на вашу думку, перспективи її розвитку в кластерних процесах?

5. У чому криється успіх соціально-економічного розвитку найбагатших регіонів Європейського Союзу? Назвіть ці регіони ЄС.

6. Чим відрізняються основні етапи еволюції та становлення політики регіонального розвитку ЄС?

7. Якою була різниця в пріоритетах регіональної політики ЄС за період 2007–2013 рр. і на період 2014–2020 рр.?

8. Обґрунтуйте системні проблеми кластерного розвитку територій ЄС на сучасному етапі?

9. Визначте сутність та особливості кластерного розвитку територій країн ЄС у системі регіонального розвитку на сучасному етапі трансформаційних перетворень.

10. Охарактеризуйте особливості кластерного підходу в управлінні економікою, що розвивається.

11. Наведіть пріоритетні напрями адаптації світового досвіду кластерно-мережевої моделі розвитку економіки регіонів в Україні.

Кейс

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС В ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОГРАМУВАННІ

Необхідною умовою успішності та ефективності регіональної інноваційної політики є її розробка з урахуванням внутрішніх особливостей регіону. Саме цей принцип лежить в основі побудови інноваційної політики на рівні регіонів у більшості європейських країн.

Відповідно до цілей інноваційного програмування виокремлюють три основні типи регіонів:

1) регіони, що розташовані на периферії (цей тип регіонів часто характеризується переважанням традиційних галузей промисловості та сектору низькотехнологічних послуг, з низьким рівнем показників НДДКР, продуктових і процесних інновацій, і середнім рівнем доходів населення, який є нижчим від показників національного рівня);

2) регіони із застарілою промисловою базою та депресивні регіони (до цієї категорії зазвичай належать регіони із застарілою промисловістю, яка перебуває в процесі реструктуризації, із середнім рівнем доходів населення (порівняно із національним рівнем доходів), середнім рівнем людських ресурсів і здатністю створювати нове знання, що коливається від середнього до вищого, яка в той же час швидко застаріває);

3) центральні регіони із фрагментованими мережами (до регіонів третього типу, як правило, відносять регіони з порівняно високим рівнем доходів, де сконцентровані висококваліфіковані людські ресурси. Це регіони, в яких розташовані найважливі університети та дослідні організації).

Кожному типу регіону відповідають певні напрями вдосконалення політичної стратегії, що була прийнята в більшості країн ЄС, з метою ліквідації причин неефективності впровадження інновацій у регіонах усіх типів (табл. 2).

Завдання до кейсу 1

1. Обґрунтуйте поділ України на три регіони.
2. Базуючись на досвіді країн ЄС, розробіть напрями ліквідації причин неефективності впровадження інновацій у регіонах всіх типів.

Обґрунтуйте, які з розроблених заходів потребують першочергового впровадження.

Основні напрями вдосконалення політичної стратегії, яка була прийнята в більшості країн ЄС з метою ліквідації причин неефективності впровадження інновацій в регіонах всіх типів

Сфери політики	Тип регіону		
	Перший тип	Другий тип	Третій тип
Стратегічна орієнтація регіональної економіки	Основною метою політики в даній сфері є посилення та вдосконалення регіональної економіки	Відновлення і диверсифікація регіональної економіки, заохочення появи нових компаній та інвестицій	Основною метою політики в цій сфері є поліпшення позицій регіональної економіки, як складової глобальної економіки заснованої на знаннях, і включення локальних виробничих мереж до міжнародних виробничих ланцюгів, що характеризуються високим рівнем доданої вартості
	Для досягнення даних цілей використовувався метод проведення форсайтних досліджень, впровадження регіональних інноваційних програм / регіональних стратегій трансферу інновацій та технологій, а також ініціатив з впровадження успішних прикладів, таких як «Передові регіони в Європі» (Innovative Regions of Europe)		
Поліпшення методів управління дослідженнями і розробками	Основними цілями в даній сфері є заходи, спрямовані на підвищення рівня обізнаності, покращення можливостей освіти і менеджменту як в організаційному, так і технологічному плані. У цьому питанні важливу роль відіграє вдосконалення стратегічних та інноваційних можливостей МСП	Основними цілями даної сфери політики є організація діючих систем форсайту і контролю якості, що дозволить досягти необхідної концентрації ресурсів	Поліпшення рівня координації між національним і регіональним рівнями
Створення сприятливого середовища для інновацій	Політика має бути спрямована на створення умов, в яких відкритість до впровадження інновацій стане природною потребою фірм і підприємств	У цьому випадку йдеться про підвищення рівня сприйнятливості до інновацій у секторі МСП і про вдосконалення рамкових умов для підприємств і старт-апів	Політика має два напрями: загальне поліпшення умов для підприємництва та старт-апів і локальне – спрощення доступу до венчурного капіталу та збільшення обсягів його використання

Сфери політики	Тип регіону		
	Перший тип	Другий тип	Третій тип
Розвиток людського капіталу	Тут насамперед йдеться про поліпшення освіти на регіональному рівні шляхом удосконалення навичок працівників у технічній сфері, сфері інжинірингу і менеджменту. Заохочення впровадження програм мобільності персоналу	Підвищення регіонального рівня вищої освіти. Всебічна підтримка навчання впродовж життя, яке дозволить адаптувати наявні знання і навички до потреб економіки	Створення і підтримка національного та міжнародного центрів вдосконалення в системі вищої освіти
Створення мереж, заходи, спрямовані на створення кластерів	У даній сфері політика має 2 основні мети – посилення зацікавленості та співпраці в мережах, які вже існують, а також приєднання підприємств до кластерів і дослідних організацій за межами регіону. Тобто фактичне розширення існуючих кластерів і посилення ролі дослідних організацій	Політика фокусується на розробці кластерів та ініціатив зі створення мереж в кількох ключових галузях промисловості. При цьому передбачається заохочення прямих іноземних інвестицій, пов'язаних зі створенням кластерів	Створення прецедентів успішного створення кластерів, включаючи сферу МСП
Трансфер знань і технологій до підприємства	Цілі в цих двох сферах єдині – створення пунктів трансферу технологій в організаціях, де створюються нові знання. Для Європи такими організаціями є переважно університети. Тут слід пам'ятати, що нові знання мають бути жорстко прив'язані до потреб регіону, а не бути відірваними від реальності	Удосконалення інфраструктури трансферу технологій. Зусилля мають концентруватися переважно на створенні кластерів, адаптованих до змін регіональної економіки. МСП мають залучатися до цього процесу, але акцент не повинен переноситися виключно на участь МСП	
Співпраця державних наукових організацій із приватними структурами із питань досліджень		Налагодження тісних зв'язків між університетами та промисловістю. Політика повинна фокусуватися на основних сферах ініціатив Політичних стратегій, але при цьому має бути досить відкритою для внесення змін на ранньому етапі свого формування	Розширення зв'язків на рівні «університет – промисловість» на сфері не лише поточних, але й майбутніх інтересів. Використання повного спектра можливостей для зв'язків між ВНЗ і промисловістю

Продовження табл. 2

Сфери політики	Тип регіону		
	Перший тип	Другий тип	Третій тип
Підтримка досліджень на державному рівні	Підтримка великих фірм, які бажають розмістити потужності для проведення наукових досліджень і розробок у регіоні. Впровадження програм, спрямованих на розвиток МСП	Розробка заходів, спрямованих на підтримку створення мереж і стимулів у секторі МСП. Сприяння створенню спін-офф фірм	Розробка політики підтримки мереж і внесення змін до законодавства щодо сектора МСП. Надання підтримки компаніям, які щойно виникли (старт-апи), і spin-offs у секторах економіки, заснованих на знаннях
Фінансова підтримка наукових досліджень і розробок у приватному секторі	Інші заходи. Увага має бути зосереджена на посиленні сильних сторін регіону	Політика має фокусуватися на структурних змінах через створення нових сфер впливу	Має спрямовуватись на сильні сторони і недоліки регіонів на індивідуальному рівні

Практичне заняття 4

Тема: «ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ»

Мета заняття: дослідити досвід та проблеми реалізації кластерної моделі регіонального розвитку в Україні

Питання

1. Охарактеризуйте особливості формування кластерно-мережевої моделі регіонального розвитку України.
2. Чим обумовлена необхідність врахування та адаптування основних принципів регіональної кластерної політики ЄС в Україні?
3. Назвіть основні засади реалізації кластерної моделі регіонального розвитку в Україні.
4. Назвіть основні проблеми національної економіки, що впливають на кластерну політику регіонального розвитку в Україні.
5. Назвіть основні проблеми регіональної економіки, що впливають на кластерну політику регіонального розвитку в Україні.
6. Наведіть приклади кластерів, які сьогодні успішно функціонують в Україні.
7. За якими напрямками, на вашу думку, впливає процес глобалізації на зближення моделей регіонального розвитку в Україні?

Завдання. Слід підготуватися до обговорення проблемних питань.

Практичне заняття 5

Тема: «ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНО-МЕРЕЖЕВОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ»

Мета заняття: визначити зміст та сутність економічних інтересів формування кластерно-мережевої економіки

Питання

1. Розкрийте сутність і значення теорії економічних інтересів в кластерній економіці.
2. Назвіть економічні інтереси влади, бізнесу та населення щодо використання потенціалу кластерної економіки регіонів.
3. В чому проявляються конфлікти економічних інтересів в реалізації процесів кластеризації?

Завдання 5.1. Слід підготуватися до обговорення проблемних питань.

Завдання 5.2. Систематизуйте економічні інтереси використання потенціалу кластерної економіки в забезпеченні розвитку регіонів за наступними критеріями: суб'єктність, об'єктність, часовий параметр.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНО-МЕРЕЖЕВОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ

Практичне заняття 6

**Тема: «НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИКИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КЛАСТЕРІВ
В РЕГІОНАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРИ»**

Мета заняття: розглянути наукові підходи та методики ідентифікації

Питання

1. Які наукові підходи та методики ідентифікації кластерів в регіональному економічному просторі Вам відомі?
2. В чому переваги та недоліки якісної оцінки процесу кластеризації в регіоні?
3. Які переваги та недоліки діагностування процесу кластеризації в регіоні на основі кількісних показників?

Завдання.

6.1. Слід підготуватися до обговорення проблемних питань.

6.2. Проведіть аналіз та обґрунтуйте вибір пріоритетних галузей будь-якого регіону України за допомогою SWOT- аналізу (СВОТ), тобто аналізу можливостей та загроз зовнішнього середовища, й також сильних та слабких аспектів внутрішнього середовища тієї чи іншої галузі економіки регіону.

6.3. Проведіть оцінку процесу кластеризації обраного Вами регіону України через кількісні показники:

Коефіцієнт кластеризації регіону ($K_{кр}$) показує рівень кластеризації регіону:

$$K_{кр} = \frac{\sum_{i=1}^n N_{ky}}{\sum_{j=1}^m N_{csp}}, \quad (1)$$

де $\sum_{i=1}^n N_{ky}$ – загальна кількість кластерних утворень в регіоні;

$\sum_{j=1}^m N_{csp}$ – загальна кількість суб'єктів господарювання в регіоні.

Коефіцієнт інтегрованості процесу кластеризації ($K_{ін}$) показує частку підприємств регіону, охоплених кластеризацією:

$$K_{ін} = \frac{\sum_{k=1}^s N_{ce}^k}{\sum_{j=1}^m N_{csp}}, \quad (2)$$

де $\sum_{k=1}^s N_{ce}^k$ – загальна кількість суб'єктів господарювання, що входить в кластерне утворення;

$\sum_{j=1}^m N_{cзр}$ – загальна кількість суб'єктів господарювання в регіоні.

Зробити висновки щодо рівня кластеризації регіону та частки підприємств регіону, охоплених кластеризацією, окреслити потенційні можливості поширення процесу кластеризації в досліджуваному регіоні

Практичне заняття 7

Тема: «МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОЇ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ»

Мета заняття: розкрити методологічні засади формування та розвитку інноваційної моделі регіональної кластерної політики.

Питання

1. Наведіть та розкрийте сутність ключових принципів формування інноваційної моделі кластерної політики.
2. Назвіть стратегічну мету інноваційного кластероутворення з урахуванням принципів консолідації та гармонізації ключових інтересів
2. На яких засадах повинна відбуватись інтеграція принципів кластерної політики в діяльність державних та регіональних органів влади?
3. Назвіть проблемні аспекти теоретико-методологічного забезпечення кластерної політики регіонів України
4. Які програми визначали інноваційний кластерний розвиток регіонів ЄС?
5. У чому полягає особливість впровадження інноваційної діяльності в системі регіональної політики ЄС?
6. Які різновиди та модифікації інноваційної діяльності / інновацій сприяють регіональному кластерному розвитку ЄС на сучасному етапі?
7. Розкрийте роль європейських структурних фондів у процесі стимулювання інноваційного кластероутворення регіонів ЄС.

Завдання. Слід підготуватися до обговорення проблемних питань.

Кейс

Інновації в ЄС та Україні

Україна має четвертий потенціал у світі в сфері інформаційних технологій і розробки програмного забезпечення. У Європейському Союзі вагома складова інноваційних досліджень і подальших впроваджень на регіональному рівні стосується розробки нових ІТ-продуктів у таких сферах, як електронний уряд, місцеве самоврядування, фінансові послуги, статистична база соціально-економічного та інноваційного розвитку регіонів, онлайн-діагностика здоров'я, автоматизація адміністрування та надання низки соціальних послуг.

Завдання. Що, на вашу думку, потрібно зробити, щоб подолати існуючі диспропорції в інноваційному розвитку регіонів України у сфері ІТ?

Практичне заняття 8

Тема: «МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ»

Мета заняття: розглянути методичні аспекти визначення ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону

Питання

1. Назвіть основні критерії ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону.
2. Охарактеризуйте зміст соціального критерію ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону.
3. На чому ґрунтується інноваційний критерій ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону?
4. В чому полягає організаційно-управлінський критерій ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону?
5. Наведіть змістовну характеристику економічного критерію ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону.
6. В чому полягає прояв інституційного критерію ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону?

Завдання.

8.1. Слід підготуватися до обговорення проблемних питань.

8.2. Оцініть ефективність кластерного підходу в розвитку економіки обраного Вами регіону України за критеріями ефективності (соціальний, інноваційний, інституційний, організаційно-управлінський, економічний).

Практичне заняття 9

Тема: «ФОРСАЙТ-ДОСЛІДЖЕННЯ КЛАСТЕРІВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ»

Мета заняття: розглянути особливості застосування інструментарію Форсайту в дослідженнях процесу кластероутворення.

Питання

1. Зміст та особливості застосування методології Форсайт у дослідженні кластерних процесів.
2. Які якісні методи в оцінюванні потенціалу регіональної кластеризації використовує світова спільнота найчастіше серед існуючого розмаїття?
3. Які етапи зазвичай включає в себе Форсайт-дослідження?
2. Розкрийте особливості використання методу Делфі щодо виявлення кластерів у розвитку регіональної економіки.
3. Назвіть етапи сценарного планування у визначені майбутнього вектору кластерних процесів.
4. Окресліть переваги SWOT-аналізу для оцінювання середовища формування потенційних кластерних об'єднань регіону.

Завдання.

9.1. Слід підготуватися до обговорення проблемних питань.

9.2. Проведіть SWOT-аналіз для оцінювання середовища формування потенційних ІТ-кластерних об'єднань в Черкаському регіоні.

Практичне заняття 10

Тема: «ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ»

Мета заняття: дослідити перспективи формування інноваційної моделі кластерної політики регіонів України.

Питання

1. На вашу думку, розвиток перспективних кластерів в Україні повинен спрямовуватись на традиційні галузі – легку, харчову промисловість, металургію? На які сфери економічної діяльності спирається розвиток кластерів у країнах Європейського Союзу? Наведіть приклади.

Завдання

10.1. Слід підготуватися до обговорення проблемних питань.

10.2. З огляду на сучасний стан, потенціал розвитку економіки країни та її регіонів, враховуючи сучасні світові тренди, оцініть перспективи розвитку кластерів майбутньої економіки України. Окресліть перепони, що стають на заваді розвитку кластерів у визначених секторах економіки країни. Завдання рекомендовано виконати у вигляді наступної табл. 3.

Таблиця 3

Аналіз перспективних секторів економіки країни щодо розвитку кластерів

№	Кластер економіки	Передумови розвитку кластера в регіонах України	Регіони з високим потенціалом кластеризації у визначених секторах економіки країни	Перепони, що стають на заваді розвитку кластерів у визначених секторах економіки країни
1	Аграрний сектор			
2	Військово-промисловий комплекс			
3	Інформаційно-комунікаційні технології			
4	Створення нових речовин і матеріалів, нанотехнології			
5	Енергетика			
6	Високотехнологічне машинобудування			
7	Розвиток транзитної інфраструктури			
8	«Науки про життя» (біомедична інженерія, клітинна медицина, фармація)			
9	Туризм			
10	Інші кластери економіки			

5. Питання для самоконтролю

1. Наукові теорії і концепції в контексті формування теорії кластерів
2. Відмінності у визначеннях кластера серед зарубіжних та вітчизняних дослідників.
3. Роль держави в процесах кластеризації економіки.
4. Порівняльна характеристика дирижистської і ліберальної кластерних стратегій держави.
5. Ініціативи розвитку кластерних процесів: «зверху вниз», «знизу вгору», за змішаним варіантом.
6. Значення «неекономічних» і соціокультурних факторів у розвитку кластерів.
7. Механізм «потрійної спіралі» у розвитку територіальних кластерів.
8. Кластерний підхід в управлінні економікою різних держав (Італійська, Японська, Фінська, Північноамериканська, Індійсько-Китайська моделі формування кластерів).
9. Особливості програм підтримки територіальних кластерів в країнах Європейського союзу.
10. Кластерний підхід в управлінні економікою, що розвиваються.
11. Передумови формування в регіоні кластерів.
12. Спільні риси і відмінності моделі територіально-виробничих комплексів і кластерів.
13. Інноваційний потенціал розвитку територій як осередок концентрації і точки формування кластерних ініціатив.
14. Основні засади та проблеми реалізації кластерної моделі регіонального розвитку в Україні.
15. Експлікація теорії економічних інтересів в кластерній економіці.
16. Економічні інтереси використання потенціалу кластерної економіки в забезпеченні розвитку регіонів.
17. Конфлікти економічних інтересів в реалізації процесів кластеризації
18. Методичні аспекти ідентифікації кластерів у регіональній економіці.
19. Наукові підходи до ідентифікації кластерів з урахуванням регіональних особливостей кластероутворення в Україні.
20. Принципи та методичні підходи дослідження інноваційної моделі регіональної кластерної політики.
21. Інтеграція принципів кластерної політики в діяльність державних та регіональних органів влади.
22. Проблеми теоретико-методологічного забезпечення кластерної політики регіонів України
23. Система критеріїв і показників оцінки ефективності кластерного підходу в розвитку економіки регіону.
24. Соціальна ефективність, економічна ефективність.
25. 25. Методологія Форсайт у дослідженні кластерних процесів.
26. Використання методу Делфі у виявленні кластерів у розвитку регіональної економіки.

27. Застосування методології сценарного планування та SWOT-аналізу у визначенні майбутнього вектора кластерних процесів.

28. Потенціал кластерної політики в стимулюванні інноваційного розвитку регіонів.

29. Іміджеві зрушення в соціальному та регіональному менеджменті в розрізі інноваційної кластеризації.

30. Потенціал смарт-спеціалізації в розвитку кластерної політики та економіки регіонів України.

31. Італійська модель формування промислових кластерів.

32. Японська модель формування промислових кластерів.

33. Фінська модель формування промислових кластерів.

34. Північноамериканська модель формування промислових кластерів.

35. Індійсько-китайська модель формування промислових кластерів.

36. Особливості каталітичної кластерної політики.

37. Особливості підтримувальної кластерної політики.

38. Директивна кластерна політика.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Концептуальні засади підтримки малого та середнього бізнесу в Україні : питання кластеризації та бізнес-інкубації [Текст] : колективна монографія / за заг. ред. О. В. Фінагіної. Черкаси : Пономаренко Р. В., 2018. 158 с.
2. Гулак Д. В. Розвиток електроенергетичного ринку України на засадах регіональної кластеризації [Текст] : монографія ; [наук. ред.: О. В. Фінагіна]. Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : Пономаренко, 2018. 224 с.
3. Кластери в системі стратегії і тактики розвитку регіону [Текст] : монографія / Л. В. Батченко, А. В. Гуренко, Г. С. Кононенко [та ін.]. Донецьк : ВІК, 2013. 287 с
4. Манн Р. В. Теоретико-методологічні засади розвитку регіонального менеджменту : особливості, проблеми, перспективи : монографія. Донецьк : ВІК, 2013. 382 с.
5. Теорія і практика кластеризації економіки : монографія / за наук. та заг. ред. М. П. Войнаренка, В. І. Дубницького. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. 336 с.

Допоміжна

1. Буряк Є. В. Формування регіональних кластерів в умовах розбудови інтеграційних процесів : дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05 / Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси, 2020.
2. Коваленко Ю. О. Теорія та методологія розвитку регіонального інформаційного менеджменту : дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05. Черкаси, 2019. 530 с.
3. Фінагіна О. В., Бітюк І. М., Буряк Є. В. Європейський досвід економічної інтеграції: перспективи адаптування в межах української державної та регіональної політики. Теоретико-методологічні засади розвитку фінансової системи України на основі інноваційно-інвестиційних стратегій : кол. монографія. Кривий Ріг : ФОР Чернявський Д. О., 2019. С. 263–277.
4. Фінагіна О. В., Коваленко Ю. О., Буряк Є. В. Інформаційна асиметрія : конфліктні зони ефективної взаємодії менеджменту підприємств та регіональної влади. Сучасні процеси трансформації у бізнесі та виробництві : теорія, методологія, практика (зовнішньоекономічна діяльність, промислове виробництво та транспорт) : монографія / за ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. Дніпро : Пороги, 2019. С. 329–340.
5. Пригодюк О. М., Буряк Є. В., Цюрмаста О. С. Інформаційна безпека в системі управління підприємством: особливості регіонального кластероутворення. Економічна безпека національного енергетичного сектору в умовах глобалізації : колективна монографія / за заг. ред. О. Л. Гальцової. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 188–204.

6. Панкова Л. І. Формування інноваційної моделі кластерної політики регіонів на основі балансу інтересів : дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05. Черкаси, 2021. 550 с.

7. Панкова Л. І., Потапенко Т. П. Формування кластерних моделей національних економік на засадах стимулювання регіонального розвитку. *Економіка і організація управління : наук. журн. Донецьк. нац. ун-ту ім. Василя Стуса*. Вінниця : ДонНУ, 2018. Вип. 2 (30). С. 47–56.

8. Панкова Л. І., Панков М. О. Кластеризація як методичний та організаційний аспект інтеграції банківської та біржової діяльності. Концептуальні засади підтримки малого та середнього бізнесу в Україні : питання кластеризації та бізнес-інкубації : кол. монографія. Черкаси : видавець Пономаренко Р. В., 2018. С. 48–63.

9. Панкова Л. І., Потапенко Т. П. Стратегічні засади формування національної інноваційної моделі кластерної політики. Концептуальні засади підтримки малого та середнього бізнесу в Україні: питання кластеризації та бізнес-інкубації : кол. монографія. Черкаси : видавець Пономаренко Р. В., 2018. С. 97–108.

10. Pankova L. I., Finagina O. V. Key interests and principles of using the capacity of cluster policy. *Scientific development and achievement: collective monograph*. V.1. London, 2018. P. 264–278.

11. Панкова Л. І. Оцінка економічної ефективності управління комерціацією в підприємницьких структурах регіону. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: економіка і менеджмент*. Черкаси : СУЕМ, 2017. Вип. 2 (23). С. 21–32.

12. Панкова Л. І. Економічні інтереси діагностування процесу регіональної кластеризації. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія: Економіка*. Донецьк : ДонДУУ, 2019. Вип. 311: «Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку». Т XX. С. 189–199.

13. Панкова Л. І. Економічні інтереси використання потенціалу кластерної політики у забезпеченні сталого розвитку регіонів. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: економіка і менеджмент*. Черкаси : СУЕМ, 2019. Вип. 1 (26). С. 70–80.

14. Панкова Л. І. Смарт-спеціалізація як сучасний напрям розвитку економіки регіонів України. *Актуальні проблеми економіки : наук. екон. журн.* Київ : Нац. акад. упр., 2020. Вип. 1.

15. Панкова Л. І. Теорія ігор як інструмент узгодження економічних інтересів у використанні потенціалу кластерної політики розвитку регіонів. *Актуальні проблеми економіки : наук. екон. журн.* Київ: Нац. акад. упр., 2020. Вип. 3.

16. Панкова Л. І. Методологія формування кластерної моделі економіки України : передумови успішної політики регіонів. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: економіка і менеджмент*.

Інформаційні ресурси

Інтернет-адреса ресурсу	Назва ресурсу
http://www.rada.gov.ua	Офіційний сайт Верховної Ради України
http://www.clusterobservatory.eu	Обсерваторія кластеру: інформаційний ресурс з аналізу кластерів та кластерної політики країн Європи
http://www.ukrstat.gov.ua	Офіційний сайт Державного комітету статистики України
http://www.oecd.org/gov/regional-policy/competitiveregionalclustersnationalpolicyapproaches.htm	Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD – міжнародна економічна організація розвинених країн, що визнають принципи представницької демократії та вільної ринкової економіки.
http://www.clusterobservatory.eu/system/modules/com.gridnine.opencms.modules.eco/providers/getpdf.jsp?uid=100146	Oxford Research (2008) Cluster policy in Europe. A brief summary of cluster policies in 31 European countries.
http://www.cluster-analysis.org/.	ESCA – Європейський секретаріат по кластерному аналізу був створений з одним партнерів, VDI / VDE Innovation + Technik GmbH
http://www.csr-ukraine.org/pidpriemstvo_2020.html.	Підприємство 2020: роль бізнесу в суспільстві
http://csr-ukraine.org/kalendar/serpnya_presentation_nacion_iniciat_strateg.html.	Презентація національної ініціативи стратегічного бачення «Підприємство 2020: роль бізнесу в суспільстві»
https://ucluster.org/	Українські кластери

Перелік нормативних документів

1. План заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2015 р. № 499 (499-2015-п). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896-2011-%D1%80>.

2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України із змінами, внесеними згідно із Законами № 2443-VIII від 22.05.2018. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 46–47. Ст. 403. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1105-1>.

3. Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2012 р. № 691-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/691-2012-%D1%80>.

4. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 р. № 641-р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 69. Ст. 2543.

5. Про затвердження Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 р. № 548-р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 61. Ст. 2194.

6. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на період до 2014 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2013 р. № 234-р. *Урядовий кур'єр*. 2013. 15 травня (№ 84).

7. Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 р. № 548-р.